

Spinoza en al-Farabî over God en geloof

Michiel Leezenberg

Soest, 5 april 2025

Spinoza: de eerste moderne filosoof?

- J. Israel 1999: Spinoza als atheïst, materialist, democraat, feminist..
- Wat is moderne filosofie?
 - Descartes, *cogito*: substanties; kentheoretische wending
 - Geometrie vs Aristoteles
 - Skepsis voornaamste uitdaging?
 - Rorty: Descartes “opende kentheoretische problematiek; Aristoteles had geen kentheorie”
- Spinoza: skepsis?
 - Kentheorie, metafysica, ethiek

Nederland: Gouden Eeuw of Burgeroorlog?

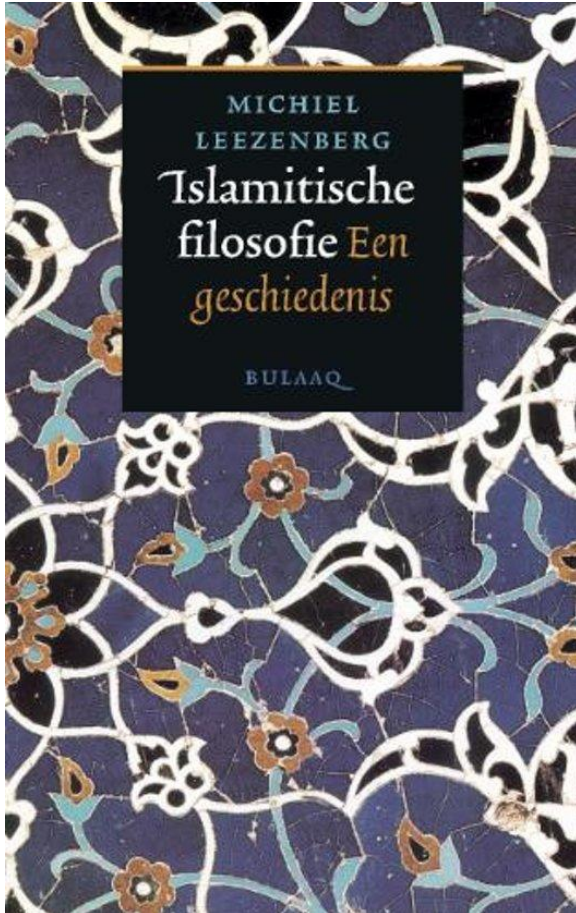
- Wiep van Bunge: *discordial stasis* als Spinoza's zorg
 - Geometrische methode: vs onenigheid, niet vs twijfel
- *Tractatus Theologico-Politicus*: voorbereiding *Ethica*; *libertas philosophandi*
- Tegen calvinistische theologen
 - Verboden; clandestiene circulatie
 - Vgl. Jeroen vd Ven, *Printing Spinoza*

God en godsdienst

- Profeten: oplichters? (alleen Mohammed; Jezus als profeet?)
 - Religie: opium van het volk?
 - Religie: wetten (joods, niet christelijk)
- *Ethica*: religieuze dogma's en de passies
 - Religie binnen de grenzen van de rede?
 - Ethiek: kennis van oorzaken passies
 - Sociaal/politiek: gehoorzaamheid aan soevereine staat, universele wet; *libertas philosophandi* als vrijheid van denken, niet van handelen

Islamitische filosofie: *contradictio in terminis*?

Achtergrond:

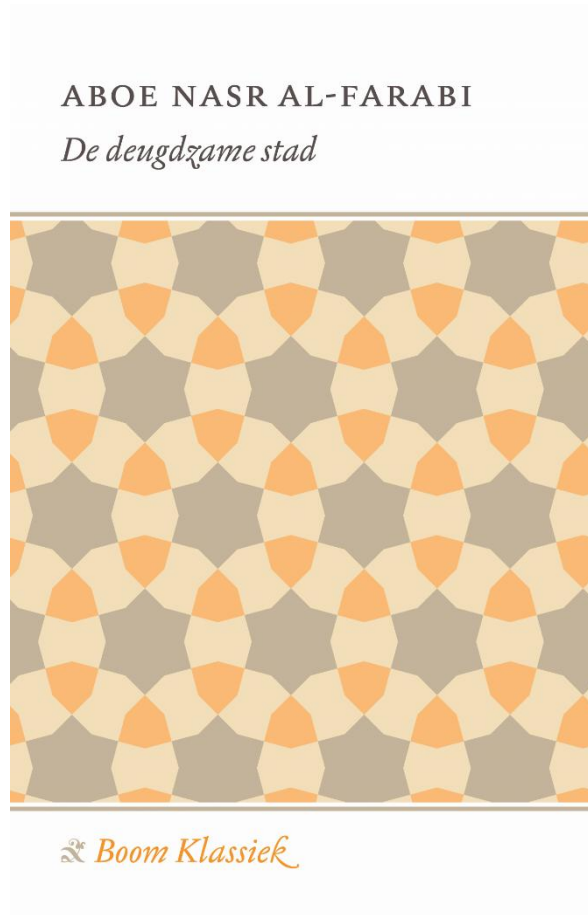
- Sinds 2001: tegenstelling?
- Islam: geen Verlichting? Geen traditie van rationele kritiek?
- Apologeten en islamofoben
- De klassieke islamitische beschaving
 - Vertaalbeweging (Baghdad)
 - Theologie en filosofie; vrijdenkers
 - Al-Farabî: *De deugdzame stad*
 - Politieke theorie: het kalifaat
 - Filosofie en profetie

Al-Farabî (gest. 950)

- Geboren in Farab (hedend. Kazakhstan)
- Tuinman in Baghdad
- *Al-mu‘allim al-thânî* (‘de tweede leraar’)
- Inleidingen op Plato, Aristoteles...
- Hoofdwerk *De deugdzame stad* (*al-madîna al-fâdila*)

De deugdzame stad

- Hoofdstuk 1-9 Neoplatoonse kosmologie
 - Tien emanaties; het actieve intellect
- Hoofdstuk 10-14 De mens: Aristotelisch naturalisme
 - Man en vrouw; vorm en materie
- Hoofdstuk 15-19 Politieke filosofie
 - Platoons: elitarisme, wetten
- Vanwaar de noodzaak voor kosmologie?
- Sektarische identiteit of filosofische abstractie?

Al-Farabî over godsdienst en filosofie

- Filosoof, koning, profeet, imam
 - (NB: géén kalief!)
- Filosofie-profetie (rede-openbaring): demonstratieve en retorische syllogismen
 - “Religieuze openbaring is een retorische imitatie van demonstratieve kennis”
- Dwalingen/oplichterij in religie
- Vroomheid (Gr. *eusebeia*, Ar. *khushu‘*; *pietas*?)/volksgeloof:
 - 18.12 “Allemaal oplichterij en bedrog”
- Vrijdenkerij: al-Râzî, Ibn al-Râwandî...
 - Theologie, sektarisme
 - Munâzarât
- “De filosofen van de deugdzame stad kennen deze zaken... Deze zaken worden door elke natie op een andere manier geïmiteerd, waardoor er volmaakte naties en steden kunnen bestaan met verschillende religies”

Al-Farabî en Spinoza

- Vgl. Spinoza?
 - Massa en elite
 - Wetten en volksgeloof
- Spinoza, *Tractatus*: theologische argumentatie tegen theologen?
 - Gebruik Bijbelcitaten
- al-Farabî: demonstratieve argumenten
 - Geen Korancitaten, Mohammed, Allâh (§15.10, 15.19)
 - Al-Farabî over de wet: *alleen* voor de massa
- Overeenkomsten: toeval?

Maimonides: *missing link*?

- Joodse filosoof/theoloog/arts in al-Andalus (islamitisch Spanje)
- *Gids voor de verdoelden*: voor joodse jongeren die door de Arabisch-islamitische beschaving worden verleid
 - Joodse openbaring: filosofie voor de gewone man
 - Beeldende taal vs syllogismen
 - (filosofisch) Arabisch

Wat is er modern en wat is er klassiek aan Spinoza?

- Geometrische methode? Monisme van substantie?
- Atheïsme, materialisme, feminisme enz.?
- Kentheoretische wending?
- Striktere scheiding rede-passies; kennis-wet; man-vrouw?
- Skepsis en stasis: Descartes, Spinoza en de Reformatie
 - Republicanisme: Athene en liberale democratie
- Spinoza: academische filosofie of *ratio vivendi*?
 - Filosofie als kentheorie of als askèsis/spiritualiteit